

Oponentský posudek bakalářské práce

název práce: Temporalita empatie

autorka práce: Alina Konysheva

Téma zvolené ke zpracování v bakalářské práci je náročné, stejně jako samotný způsob, kterým je toto téma zpracováno. Jako přístupovou teorii k problému temporality empatie si kolegyně Alina Konysheva volí Husserlovu fenomenologii, konkrétně Husserlovo pojetí času z *Přednášek o vnitřním časovém vědomí* a Husserlovu teorii empatie z *Karteziánských meditací*. Výtěžky z průzkumu těchto Husserlových teorií se následně pokouší vztáhnout k některým významným estetickým koncepcím, k Lippsovu pojetí vcítění a zejména k Worringerovým úvahám o sebeodcizení ve vcítění a v abstrakci. Náročný projekt, který za rozvrhem bakalářské práce stojí, se podle mého soudu podařilo realizovat jen částečně.

První dvě kapitoly, jedna je věnována problému vnitřního času a druhé problému empatie, jsou značně obsáhlé a autorka práce v nich přistupuje k dosti složité fenomenologické problematice. Její postup je v zásadě koherentní a svědčí o značné míře porozumění Husserlovým výzkumům, o kterých referuje. V detailu autorčiných formulací se však ukazují i nesrozumitelná a v některých případech i zjevně chybná tvrzení. Je obtížné rozhodnout, jestli je tato chybnost v jednotlivých případech zapříčiněna nepozorností, neschopností udržet terminologický systém v jasném uspořádání a vnitřní rozlišení, nebo také nižší jazykovou kompetencí autorky. Jako málo srozumitelná se mi jeví například tato věta ze s. 11: „A tady bych chtěla ještě poukázat na to, že retence je motivována protencí: každá následující retence bude retencí předešlé retenci, která je zároveň charakterizována jako její protence.“ Zvláště způsob připojení vedlejší věty v závěru souvětí vyvolává otázky po smyslu autorčina tvrzení. Jako příklad zjevně nesprávného tvrzení uvádím větu ze s. 14: „Na jedné straně je přítomnost druhého Já nezbytnou součástí přirozeného postoje (epoché) a v tomto smyslu nepotřebujeme nic dokazovat, pouze dokazovat, demonstrovat, jak je to druhé dáno mému vědomí.“ O tom, že přirozený postoj a epoché znamenají v Husserlově pojetí něco jiného, a to dokonce zásadně, není zapotřebí diskutovat. Nechci však prostřednictvím těchto poukazů výrazně zpochybňovat úroveň obou prvních kapitol z hlediska obsahového, jsou napsány jako rozsáhlý, velmi dobře zvládnutý referát o obtížných tématech fenomenologické filozofie.

Po prvních dvou velice obsáhlých – a z mého hlediska až příliš rozsáhlých – částech bakalářské práce překvapuje třetí část, která by měla představovat završení této práce, svou

relativní stručností. V poslední kapitole se nakonec využívá velice málo z toho, co bylo v prvních dvou kapitolách prezentováno. Za kruciální, ovšem v práci velmi stručně popsany, moment, se dá považovat snaha určitým způsobem propojit názory Husserla a Lippse. Poznamenávám v této souvislosti, že nesouladný vztah mezi Husserlovým pojetím empatie a pojetím principu empatie u Lippse je v bakalářské práci tematizován (s. 24–26), není však přímo vztažen k problému empatie v estetickém prožitku. Můžeme Husserlovo pojetí empatie jako způsobu přístupu k druhému vědomí skutečně blízce vztáhnout k Lippsovým úvahám o estetickém principu, kterým je vcit'ování se do předmětu? Můžeme skutečně ztotožnit vcit'ování se do „pilíře antického chrámu“ se vcit'ování se do jiného člověka? Nepředstavuje právě vcit'ování se do předmětu něco specifického? Není to například vcit'ování do určitých aspektů subjektivity, která je zbavená individuality? Není to například vcit'ování do tendencí, kterými je individuální subjektivity přesahována? Domnívám se, že na takovéto nebo obdobné otázky by se měla práce, která se chce vážným způsobem vyrovnat s problémem empatie v umění, pokusit odpovědět. V textu bakalářské práce nacházím některé náznaky, které poukazují na to, že autorka si je těchto problémů vědoma – hovoří například na s. 20 o problému kinestéze, která je s empatií spojena, a o empatickém „odcizování“ duševního života jen „v podstatných rysech“, nebo na s. 26 se zmiňuje o tom, že při vcit'ování se do objektu si sebou neseme „základní zkušenost“, kterou je „vcit'ování se do Druhého“ – samostatně a přehledně k nim však nepřistupuje. Také v případě průzkumu Worringerových názorů na principy vcítění a abstrakce jsou autorčiny formulace stručné a povšechné. Bakalářská práce zajímavým způsobem poukazuje na procesualitu vcítění a abstrakce ve Worringerově smyslu a také na to, že abstrakci a vcítění u Worringera spojuje princip sebeodcizení. Na jiných místech však práce až příliš zdůrazňuje Worringerovu myšlenku rozpornosti abstrakce a vcítění a také Worringerův poukaz na to, že se tyto principy v dějinách evropského umění střídají v dominanci a vzájemně se potlačují. V této souvislosti autorka však vůbec nebere v potaz Worringerovo pojetí evropského severského umění, zejména umění gotického. Domnívám se, že právě ve vztahu ke zvláštní obojetnosti gotického umění ve Worringerově pojetí by bylo možné bližším způsobem prozkoumat vztah mezi abstrakcí a v cítěním, a dokonce i procesualnost estetického prožitku na jejich podkladě. Neboli, detailnější průzkum Worringerova traktování gotického umění by snad umožnil tematické zacelení bakalářské práce a vztážení rozsáhle prezentované problematiky temporality k charakteru estetického prožitku, v němž se uplatňuje empatie, kterou lze pojímat jako sebeodcizení. Čtenář se nemůže v případě poslední části bakalářské práce kolegyně Konyshevy zbavit dojmu určité chvatnosti. Tento dojem dotvrzují některá

nesrozumitelná, či spíš protismyslná tvrzení. Například na s. 27: „Principem empatie se Worringer staví proti touze po abstrakci, kterému přisuzuje pojem ‘styl’.“ Nebo taktéž na s. 27: „Worringerova myšlenka opozice pojetí vcítění je velice zajímavá ve smyslu opozice vůči empatii, přitom, říká o opačném zážitku, že je to stále stejný pól lidského vnímání.“

Dodávám však, že probíraná problematika je skutečně velice náročná a je nesnadné dospět ve formátu bakalářské práce k jejímu přehlednému a zcela uspokojivému zvládnutí. Musím však poukázat i na některé formální nedostatky práce, které spatřuji zejména v poněkud ledabylém způsobu odkazování k používané literatuře. U některých citátů odkazy pod čarou zcela chybí (s. 19), u kterých odkazů nejsou uvedeny konkrétní stránky využívaných titulů (například poznámka 17 nebo 24). Na s. 25 je podána rozsáhlá pasáž pojednávající o Lippsových názorech, která není doprovázena žádnými odkazy do literatury. Odkud autorka čerpá? V textu je uveden odkaz na Merleau-Pontyho *Fenomenologii vnímání* bez uvedení konkrétní stránky, v seznamu literatury je uveden anglický překlad, tedy *Phenomenology of Perception*. Jméno autora jednoho z titulů sekundární literatury je uvedeno ve třech různých variantách: Pokropsy, Pokropski, Pokropsky. K čemu odkazuje titul 14. v seznamu literatury (ZUSKA, Vlastimil. Proces abstrakce jako faktor v umění a estetický princip. Praha: Karolinum, 2017. ISBN)? Na Husserlovy *Karteziánské meditace* se v poznámkách pod čarou odkazuje různě, někdy jen jako na „KM“. V textu samotném se o *Karteziánských meditacích* opakovaně mluví jako o „Karteziánské meditaci“ (s. 12 a 25). Ve výčtu formálních nedostatků bakalářské práce by se naneštěstí dalo pokračovat ještě poměrně dlouho.

Bakalářskou práci kolegyně Aliny Konyševy **doporučuji k obhajobě**. Vzhledem k obsahové nedokončenosti práce a také s ohledem na vážné formální nedostatky navrhuji tuto bakalářskou práci hodnotit jen stupněm **dobře**.

V Praze, dne 25. 1. 2023

doc. PhDr. Miloš Ševčík, Ph.D.